

Een praktische enquête onder 93 melkveehouders in Friesland en Noord-Holland geeft een uitstekende indruk van actuele vraagstukken. Wageningen Henk Vos schetst de opvolgingsproblemen, verouderde stallen en ambitieuze groeiplannen.

In de beginjaren zeventig is op de Ir. A. P. Minderhoudhoeve een vergelijking uitgevoerd met Friese en Noord-Hollandse zwartbonte koeien. Daarbij zijn erfelijke verschillen aangetoond ten gunste van de Noord-Hollandse dieren. Voor dat experiment zijn destijds steekproefsgewijs van 240 bedrijven in Friesland en Noord-Holland kalveren aangekocht. Van deze bedrijven waren het afgelopen jaar nog ruim 100 bedrijven actief. In het april 2-2002-nummer van *Veeteelt* is beschreven dat de ontwikkeling van deze overgebleven bedrijven zeer verschillend is verlopen.

Om meer inzicht te krijgen in de achtergronden hiervan is een vragenlijst opgesteld over bedrijfsgegevens, fokkerij en de perspectieven voor de nabije toekomst van deze bedrijven. Van de 104 verstuurd enquêteformulieren hebben 93 veehouders (89 procent) de enquête ingevuld en teruggestuurd. Dankzij de uitstekende, ruime respons is het mogelijk een betrouwbaar beeld te geven van de bedrijfsont-

Henk Vos

Percentage bedrijven zonder opvolger in Noord-Holland veel groter dan in Friesland

Bedrijfsopvolgers ambitieus

Tabel 1 – Opleidingsniveau van veehouders in Friesland en Noord-Holland

leeftijd	landbouwonderwijs (%)		
	lager	middelbaar	hoger
jonger dan 45 jaar	14	64	11
ouder dan 45 jaar	3	55	2

Tabel 2 – Bedrijfsontwikkeling in Friesland (Fr.) en Noord-Holland (N.H.)

	bedrijfsprod. 1970	quotum 1984	quotum 2002	toename 1970-2002
Friesland	175.000	390.000	562.000	387.000 (+221 %)
Noord-Holland	180.000	335.000	407.000	227.000 (+126 %)
Fr.-N.H.	-5.000	+55.000	+155.000	+160.000

wikkeling, de huidige situatie en de toekomstvisie van deze veehouders.

Veel oudere ondernemers

Eén derde van de huidige veehouders was in 1970-'71 al actief. De overigen hebben hun bedrijf voor het overgrote deel overgenomen van hun ouders. De gemiddelde bedrijfsgrootte bedroeg op het moment van overname 34 ha met 51 koeien.

Tien procent van de huidige veehouders heeft geen landbouwkundige opleiding genoten, terwijl 28 procent een lagere, 56 procent een middelbare en 6 procent een hogere landbouwschool heeft doorlopen (tabel 1). Jongere veehouders hebben een hogere opleiding genoten dan oudere veehouders. Wat de leeftijd betreft blijkt dat 16 procent de 65 gepasseerd is en dat 59 procent van de bedrijven wordt gerund

door iemand van boven de 45 jaar. Het aantal veehouders jonger dan 30 jaar was slechts 2 procent.

Groei na invoering quotaregeling

Bij de vraag naar de bedrijfsontwikkeling sinds 1970 is naast de huidige bedrijfsgrootte (ha en quotum) gevraagd naar de bedrijfsgrootte in 1970 (ha en melkkoeien) en het melkquotum bij de invoering van de superheffing in 1984. De gemiddelde bedrijfsgrootte is in beide provincies in 30 jaar met 20 ha gestegen naar 50 en 43 ha in respectievelijk Friesland en Noord-Holland. Aan de hand van de gemiddelde productie per koe in 1970 (in Friesland 4320 en in Noord-Holland 4980) en het aantal melkkoeien is voor 1970 de totale bedrijfsproductie berekend en vergeleken met de quota in 1984 en 2002 (tabel 2).

De quotumtoename per jaar was vóór de invoering

Tabel 3 – Ontwikkeling quotum voor verschillende groeistrategieën

groep	% van bedrijven	quotum		
		1984	2002	af/toename
geen quotum gekocht	26	323.000	283.000	-40.000
alleen quotum	12	352.000	422.000	+70.000
quotum en grond	48	364.000	514.000	+150.000
quotum via boerderij erbij	14	464.000	844.000	+380.000

Tabel 4 – Beoogde quotumuitbreiding in de komende vijf jaar (groeipercentage uitgedrukt ten opzichte van huidige quotum)

toename in %	geen	<0	10-20	20-30	>30
% bedrijven	30	19	15	17	19
quotumtoename	0	33.700	73.400	135.000	227.000
% bedrijven in Fr.	21	16	21	19	23
% bedrijven in N.H.	42	24	8	13	13

Opvolging

Kwart van veehouders heeft geen opvolger

Een kwart van de veehouders gaat ervan uit dat hij geen opvolger heeft en bijna 40 procent is niet zeker over opvolging. Het percentage bedrijven zonder opvolging is in Noord-Holland duidelijk hoger (33%) dan in Friesland (18%). Bedrijven zonder opvolging zijn gemiddeld kleinere bedrijven. Ze hebben 13 ha en 126.000 kg quotum minder vergeleken met de overige bedrijven. Toch zijn er ook vier veehouders met grotere bedrijven (meer dan 600 ton), die geen opvolger (meer) hebben.

Fokkerij-interesse

Op veertig procent van bedrijven deels eigen stier

Elf procent van de veehouders gaf te kennen zeer veel belangstelling voor de fokkerij te hebben. Een 'behoorlijke interesse' scoorde 20 procent, terwijl 58 procent een gemiddelde en 11 procent geen interesse toonde. Vrijwel alle veehouders doen zelf de stierenkeuze, waarvan 20 procent gebruikmaakt van het stieradviesprogramma (SAP).

Drie bedrijven gebruiken nu nog vrijwel alleen natuurlijk dekkende stieren. Van de KI-leden gebruikt 58 procent geen eigen stier. Van de rest maakt 22 procent voor 5 tot 10 procent, 18 procent voor 11 tot 25 procent en 2 procent voor 26 tot 50 procent het vee vruchtig met een eigen stier.

Op één derde deel van de bedrijven wordt doe-het-zelf-KI toegepast. DHZ-KI wordt duidelijk meer in Friesland (41%) dan in Noord-Holland (21%) toegepast. Degenen die doe-het-zelf zijn maken gebruik van meer sperma-aanbieders dan degenen die de inseminator laten komen.

Stallenbouw

Veel stallen verouderd

Daar in de jaren zeventig de ligboxenstal in opmars kwam, is in de enquête ook gevraagd naar het soort staltype en wanneer de stal is gebouwd. Van de grupstallen (vier Friese en twaalf Hollandse) dateren er enkele uit de 19e en begin 20e eeuw en verder zijn ze in de jaren zeventig en tachtig gebouwd. Van de 77 ligboxenstallen is 60 procent in de jaren zeventig en 25 procent in de jaren tachtig gebouwd. De rest is van recentere datum.

Op de grupstal wordt voor 75 procent met vier of zes melkstellen gemolken. Bij de ligboxenstallen is de visgraatmelkstal het meest gangbaar, variërend van 2x3 tot 2x12 standen. De helft daarvan melkt in een 2x6 standen. Slechts vier veehouders melken in een zij-aan-zij-melkstal en drie in een open tandemmelkstal. Ongeveer 10 procent heeft de laatste tien jaar de melkstal gerenoveerd of vernieuwd, waarvan twee recentelijk in een zestiggradenuitvoering. Geen van de bedrijven heeft een automatisch melksysteem. Gezien de groei van de bedrijven (de blijvers) en de leeftijd en de capaciteit van de melkstal zullen de komende jaren nogal wat veehouders voor de keuze komen te staan om een nieuwe melkstal te bouwen of de huidige aan te passen.

van de superheffing in 1984 groter (15.000 en 11.000 in respectievelijk Friesland en Noord-Holland) dan na de invoering (respectievelijk 9500 en 4000). Na de invoering van de superheffing was de groei op de Friese bedrijven een ton hoger vergeleken met de Noord-Hollandse bedrijven. De grotere druk op de landelijke ruimte in Noord-Holland zal hierbij van invloed zijn geweest. Er zijn 37 bedrijven met een quotum groter dan 500.000 kg. Daarentegen zijn er nog 25 bedrijven onder de 300.000 kg, waarvan 12 onder de 200.000 kg.

In tabel 3 zijn de bedrijven ingedeeld naar de gevolgde groei-

Blijvers

In 40 jaar minus 75 procent bedrijven

Uitgaande van de 240 bedrijven in 1970-'71 zullen er op basis van deze enquête in 2010 nog ongeveer 60 melkveebedrijven over zijn, derhalve 75 procent minder. De blijvers zijn voor het merendeel (63%) Friese bedrijven die over vijf jaar gemiddeld 750.000 kg melk denken te produceren. De meeste blijvers zijn te vinden in melkveegebieden zoals Weidum, Heeg en Oldeberkoop in Friesland en Aartswoud en Beemster in Noord-Holland. Van de blijvers zijn er twee die biologisch boeren, terwijl drie veehouders aangaven dat overschakeling naar biologische veehouderij een optie voor hen is.

strategie. Een aantal veehouders (26 procent) heeft geen quotum bijgekocht of niet aangegeven op welke wijze dit is toegevoerd. Daarnaast zijn er bedrijven die gegroeid zijn in omvang van quotum zonder uitbreiding van de bedrijfsoppervlakte. De meeste veehouders (48 procent) hebben echter land met quotum of melk op pachtbasis gekocht of soms in combinatie met ruilverkaveling. Daarnaast zijn er nog enkele veehouders die hun quotum behoorlijk verhoogd hebben door naast land met quotum een boerderij aan te kopen.

Toekomstplannen

Wat zijn de toekomstplannen omtrent de ontwikkeling van de melkveehouderij op het bedrijf voor de komende vijf jaar? Tien veehouders (drie Friese en zeven Noord-Hollandse) gaven aan dat ze aan het afbouwen zijn en 17 willen niet meer uitbreiden en groeien. De overigen (70 procent) kiezen wel voor groei en geringe tot forse uitbreiding en willen dit realiseren door meer melk per dier en quotumaankoop. Van deze groeiers wil 58 procent geen uitbreiding van het grondareaal. De melkveehouders

Natuur

Liever agrarisch natuurbeheer dan tweede tak

Het landbouwbeleid gaat zich meer richten op natuurbeheer door particulieren, ook door boeren. De overheid wil bezuinigen op de aankoop van natuurgebieden. In plaats daarvan wil ze boeren meer mogelijkheden bieden natuur en landschap te ontwikkelen op landbouwgrond oftewel agrarisch natuurbeheer. Uit dit onderzoek komt naar voren dat hiervoor bij de veehouders veel belangstelling bestaat. Voor 35 procent van de veehouders zou agrarisch natuurbeheer een goede aanvulling voor hun bedrijf zijn, 24 procent vindt het zelfs zeer goed of is hier al actief mee bezig. Wel blijkt dat de Friese veehouders hier positiever (+20%) tegenover staan dan de Noord-Hollandse. Van de veehouders die denken dat hun bedrijf in 2010 nog bestaat staat tweederde deel positief tegenover actieve deelname aan natuurbeheer.

Van de blijvers ziet slechts 15 procent mogelijkheden voor uitbreiding met een geheel andere tak. De zorgboerderij en recreatie worden elk tweemaal genoemd en verder komen windmolen, loonbedrijf, verhuur bollenland, bezoekboerderij en natuurbeheer eenmalig voor als nieuwe aanvulling op hun inkomen.

richten zich vooral op de uitbreiding van de melkproductie. Tabel 4 geeft een idee hoe de groeiplannen (in procenten) zich verhouden tot het huidige quotum.

Naast de veehouders die gaan afbouwen, waaronder twee met grote bedrijven, denken de meesten in dit onderzoek echter aan uitbreiding tot zelfs forse uitbreiding van hun huidige melkquotum. Het zijn niet alleen de grote bedrijven die behoorlijk willen uitbreiden. In de groep die meer dan 30 procent wil uitbreiden zitten zes bedrijven met minder dan drie ton quotum.

Ing. H. Vos, leerstoelgroep Fokkerij en Genetica Wageningen UR